

FLORILEGII VASILIENE

4

SFÂNTUL
VASILE CEL MARE

DESPRE MONAHISM

selecție texte, introducere și comentarii de
Preot Adrian Agachi

Editura *Cuvântul Vieții*
a Mitropoliei Munteniei și Dobrogei
București • 2019

Notă editorială

La împlinirea a 1640 de ani de la trecerea la cele veșnice a Sfântului Vasile cel Mare, arhiepiscopul Cezareei Capadociei, Editura *Cuvântul Vieții* a Mitropoliei Munteniei și Dobrogei oferă publicului cel de-al patrulea volum al colecției *Florilegii Vasiliene* intitulat *Sfântul Vasile cel Mare, despre monahism*. Este cunoscut faptul că ierarhul capadocian este unul dintre marii întemeietori ai monahismului răsăritean, iar această lucrare reunește o parte din îndemnurile și regulile pe care acesta le-a transmis fie comunităților monastice din vremea sa, fie celor care doreau să urmeze viața monahală, fie diferitelor persoane care erau încă nelămurite în ceea ce privește viața și rolul fraților și surorilor de mănăstire.

Temele abordate de Sfântul Vasile cel Mare în ceea ce privește specificul vieții monahale sunt reunite în special în patru lucrări de anvergură, respectiv: *Regulile mari*, *Regulile Mici*, *Cuvintele*

ascetice și *Constituțiile ascetice*. Ceea ce se poate remarca încă de la început este că Sfântul Vasile cel Mare a fost unul dintre *susținătorii și întemeietorii vieții de obște*. În pofida personalității sale serioase și hotărâte, trăsături care se regăsesc în special la pustnici sau la monahii care duc o viață semi-anahoretică¹, ierarhul capadocian a insistat adesea asupra pericolelor care pot afecta viața duhovnicească a monahilor care viețuiesc singuri, respectiv: căderea în mândrie sau slavă deșartă, ieșirea din minți, trândăvia și neascultarea. Viața de obște este considerată drept o modalitate excelentă de curățire sufletească de păcate, pentru că în mijlocul comunității întemeiate pe ascultare, sărăcie de bunăvoie și castitate – cele trei voturi monahale – patimile pot fi ușor dezrădăcinate din sufletele celor care au intrat în mănăstire.

Un alt aspect ușor de remarcat în scrierile Sfântului Vasile cel Mare este *diversitatea sfaturilor sale*. Avem precizări legate de muncă și rugăciune, lupta cu patimile, dar și sfaturi la obiect despre îmbrăcămintea monahului, comportamentul acestuia la masă și în relația cu

¹ Viața semi-anahoretică semnifică fie viețuirea numai cu doi sau trei monahi, cum a fost cazul Sfântului Petru Damaschin, fie locuind singur cinci zile pe săptămână și petrecând sâmbăta și duminica cu ceilalți frați din obște, cum a fost cazul Sfântului Nicodim de la Tismana.

rudele sale, păstrarea tăcerii în general și a unei conduite creștine în tot ceea ce privește comunicarea cu ceilalți.

Sfaturile și explicațiile Sfântului Vasile cel Mare în ceea ce privește viața monastică constituie, atât pentru cei care nu cunosc semnificația vocației monastice, cât și pentru cei care își doresc să o aprofundeze, cel mai bun îndrumar creștin. Stilul scrierilor vasiliene este sobru, limpede și ușor de înțeles pentru toți cei care dedică timp și atenție operelor în cauză.

În perioada actuală, când viața monastică este înțeleasă din ce în ce mai puțin și considerată fără sens mai ales de cei care critică Biserica fără a cunoaște aproape nimic din viața și învățăturile acesteia, este important să oferim răspunsuri pe înțelesul tuturor astfel încât să nu mai existe nici defăimări, nici neînțelegeri. Așadar, volumul al IV-lea din colecția *Florilegii Vasiliene* constituie o introducere în ceea ce privește principiile de bază ale vieții monahale de obște și se adresează atât celor care viețuiesc în mănăstiri, cât și celor care doresc să cunoască mai bine specificul vieții monastice și îndemnul patristice privitoare la aceasta.

Editura Cuvântul Vieții

INTRODUCERE

Sfântul Vasile cel Mare, ascet și înnoitor al monahismului

În lucrarea sa fundamentală dedicată isihasmului, părintele Andrei Scrima oferă un răspuns extraordinar îndoielilor exprimate în special de lumea modernă despre rolul și sensul monahilor:

„Nouă, oameni ai vremilor de față, ne este câteodată greu să depășim îndoiala: la urma urmei, ne putem întreba, retragerea de bună voie a călugărilor în pustie nu era cumva o fugă de la îndatorirea de creștin? Nu se îndepărtau ei cumva astfel de Biserică și de lucrarea ei evanghelică? Or, dintru început, pustia monahală ne liniștește în această privință, prin cuvântul și pilda ei: nu este vorba nicidecum de ieșirea din sânul Bisericii,

ci, dimpotrivă, de înaintarea tot mai adâncă în Biserică, până la atingerea inimii ei. Departe de a însemna o evadare colectivă sau o aventură în afara comunității, monahismul de la începuturi întruchipează și proclamă, la limita extremă a angajării, responsabilitatea celui botezat în lumea aceasta, până la venirea Domnului. El rămâne înalta școală a tainei milei creștine¹.

În secolul al IV-lea – un veac înnoitor și deosebit în istoria Bisericii –, monahismul cunoaște o amploare nemaivăzută până la vremea respectivă. Dacă în primele trei veacuri retragerile creștinilor din lume, fie în apropierea marilor așezări, fie ceva mai departe de acestea – așa cum este cazul Sfântului Pavel Tebeul – sunt sporadice și se concretizează doar în separări individuale în vederea sporirii în lucrarea rugăciunii, începând cu secolul al IV-lea, monahismul se organizează și se permanentizează.

În urma eforturilor depuse de monahi sporiți, precum Sfinții Antonie și Pahomie, dar și ca rezultat direct al acțiunilor întreprinse de Sfinții Ierarhi Atanasie al Alexandriei și Vasile cel Mare,

¹ André SCRIMA, *Despre isihasm*, trad. Maria-Cornelia Ică, Anca Manolescu, Toader Saulea și Sorana Corneanu, București, Ed. Humanitas, 2003, p. 27.

monahismul capătă o organizare clară, atât în comunități cu viață de obște, cât și în mici chinovii cu viață semi-anahoretică, în care viețuitorii petrec prima parte a săptămânii în chiliile lor, separate unele de altele, dar slujesc împreună sâmbăta și duminica, împărtășindu-și reciproc experiențele ascetice spre folosul și alinarea sufletească a fiecăruia dintre ei.

Ca urmare a acestei dezvoltări tot mai mari a monahismului, încep să apară și unele disensiuni în interiorul mănăstirilor, fiind necesară crearea unor reguli de viață clare, care să determine cu exactitate atât exigențele vieții ascetice, cât și condițiile de împreună-viețuire, astfel încât orice neascultare, orice prilej de ceartă și discuție inutilă să poată fi eliminate din start.

Această misiune de a stabili cu multă acrivie cele exprimate mai sus prin o întregă literatură canonică și prin o minuțioasă prezentare a regulilor de bază și a celor excepționale a fost preluată și încheiată cu mult succes de Sfântul Vasile cel Mare.

Preluarea unei tradiții orale și stabilirea ei în scris

„Orice om care se angajează pe calea Duhului pătrunde într-o Tradiție, așa cum Tradiția

pătrunde în el și îl poartă mai departe, mai sus”², ne spune tot părintele Scrima. Spirit monastic prin excelență, dornic încă din tinerețe să ducă o astfel de viață, Sfântul Vasile cel Mare a condus cercetările sale duhovnicești în această direcție cu maximă atenție și dedicare. Primul context în care a luat contact cu monahismul din vremea sa a fost propria familie. Sora sa Macrina cea Tânără și fratele său Navcratie au urmat calea monastică, cea dintâi muștrându-l chiar în câteva rânduri pe Sfântul Vasile atunci când acesta, tânăr fiind și proaspăt întors de la studii, părea să fie tot mai atras de ideea unei cariere laice.

Prin urmare, realizând că viața sa în lume nu-i va aduce decât iluzia unei existențe duhovnicești, Sfântul Vasile cel Mare va aprofunda mai întâi prin propria sa experiență, apoi prin câteva pelerinaje de mare anvergură, tot ceea ce însemna, în secolul al IV-lea, viața monastică a Bisericii. Izolarea sa inițială într-o chinovie de mici dimensiuni, situată pe malul râului Iris pe un teren deținut de propria sa familie, l-a condus la dorința de a înțelege în amănunt cum trebuie să viețuiască un monah. În timp și-a dat seama că, pentru a aprofunda această existență, are nevoie de sprijinul și sfătuirea

² A. SCRIMA, *Despre isihasm*, p. 95.

INTRODUCERE

monahilor experimentați care trăiau la vremea respectivă în Egipt.

Astfel, după o serie de călătorii întreprinse în regiune și ca urmare a multor convorbiri avute cu monahii care trăiau viața de obște și cu sihaștrii care duceau o viață anahoretică, separați de tot ceea ce însemna așezare omenească, Sfântul Vasile cel Mare devine pregătit să realizeze cea mai mare sinteză scrisă privitoare la viața monastică din întreaga istorie creștină. Minuțiozitatea cu care descrie în operele sale conduita și exigențele vieții ascetice este, așadar, rodul experienței personale și al sintezei duhovnicești concretizate în sfaturile și exemplul personal al monahilor desăvârșiți pe care îi întâlnește în cursul pelerinajelor sale ample.

Tradiția orală pe care se bazase în mare măsură monahismul, cu excepția *Vieții Sfântului Antonie cel Mare* notată de Sfântul Atanasie cel Mare sau a *Regulii Sfântului Pahomie cel Mare*, este acum concentrată practic spre folosul tuturor celor care vor alege calea monastică. Într-un pasaj celebru, Sfântul Vasile cel Mare observa unitatea coerentă a celor două părți ale Tradiției creștine: orală și scrisă.

„Dintre dogmele păstrate în Biserică, pe unele le avem din învățătura scrisă, iar pe altele le-am primit din tradiția Apostolilor. Ambele

forme de transmitere au aceeași putere pentru credință. Și oricine are o inițiere cât de mică în chestiunile bisericești nu va ridica obiecții împotriva acestei afirmații. Fiindcă, dacă am încerca să lăsăm la o parte obiceiurile care n-au temei scris, ca și când n-ar avea mare însemnătate, am greși, păgubind Evanghelia în cele esențiale. [...] În același fel, Apostolii și Părinții, care au rânduit de la început cele ale Bisericii, au păstrat în taină și în tăcere caracterul sacru al tainelor. Altfel, încetează să fie taină ceea ce cu ușurință poate fi aflat de oricine. Un fel de tăcere este obscuritatea de care se servește Scriptura, prin care îngreuiază înțelegerea dogmelor în folosul cititorilor. [...] Nu-mi va ajunge o zi ca să vorbesc despre învățăturile nescrise ale Bisericii. Dar le las pe celelalte. Prin urmare, când există atâtea învățături nescrise, care au atâta însemnătate pentru credință, nu ne vor permite să folosim un cuvânt care ne-a venit de la Părinți, pe care noi l-am găsit menținându-se în virtutea unui obicei cvasi-natural, în Bisericile care păstrează dreapta credință, un cuvânt a cărui rațiune nu este mică și nu puțin contribuie la întărirea credinței?”³.

³ SF. VASILE CEL MARE, „Despre Sfântul Duh”, XXVII, în: *Scrieri III* (Părinți și Scriitori Bisericești, 12), trad., introd.,

Cuprins

Notă editorială / 5

Introducere

Sfântul Vasile cel Mare, ascet și înnoitor
al monahismului

Pr. Adrian Agachi / 9

Despre amintirea vieții în lume / 25

Despre ascultare și încălcarea acesteia / 27

Despre citirea Psaltirii / 47

Despre citirea Sfintei Scripturi / 55

Despre comportamentul evlavios / 59

Despre cugetarea la înfricoșătoarea Judecată / 69

Despre hrana monahului / 73

Despre iconom / 75

Despre ieșirea din chilie / 79

Despre ieșirea din mănăstire / 83

Despre iubirea vrăjmașilor / 87

Despre iubirea aproapelui / 91

Despre îmbinarea muncii cu rugăciunea / 95

Despre îmbrăcămintea monahului / 101

Despre îndemnarea aproapelui / 105

Despre înfățișarea monahului / 111

Despre înfrânare / 115

Despre întâistătorul mănăstirii / 123

Despre judecarea aproapelui / 133

Despre lăcomia pânteceleui / 137

Cuprins

- Despre liniștire / 143
Despre lepădarea de lume / 149
Despre luarea-aminte la sine / 163
Despre mărturisirea dreptei credințe / 171
Despre mărturisirea gândurilor / 175
Despre nepătimire / 177
Despre nestatornicie și plecarea din obște / 181
Despre postire / 189
Despre primirea în monahism / 203
Despre primirea străinilor / 209
Despre purtarea la masă / 217
Despre relația cu rudele după trup / 221
Despre slujirea lui Dumnezeu / 235
Despre smerenie / 237
Despre somn și priveghere / 241
Despre tăcere / 243
Despre urmarea lui Hristos / 247
Despre votul castității / 251
Despre votul sărăciei / 259
Despre viața de obște / 265